

Životní prostředí po česku

Karel Kaňák, Šumava – čtvrtletník Správy NP a CHKO Šumava, léto 2005

Životní prostředí se podle anglického pojetí dělí na prostředí přírodní (natural environment) a obytné (urban environment). Německy se nazývá prostě Umwelt, tj. okolní svět. Česky se bohužel „životním prostředím“ skrytě nazývá prostředí lidské sféry zájmů, tj. obytné, v jehož náplni převládají bez konkurence úzké zájmy člověka: čistota a pořádek ve městech, problémy dopravy (železnice kontra automobilová doprava), energetika (emise elektráren a továren všeho druhu), odpadové hospodářství, atd.

Když padl návrh ve Straně Zelených o založení sekce přírodního prostředí, jednalo se dlouho a rozčileně o tom, co je to za nápad, když přírodní prostředí už dávno neexistuje, protože celou režií má v rukou člověk, který přírodu už dávno přeměnil podle svých představ.

Je to neobyčejně blízko tvrzení, publikovaného občas v tisku, že už dávno by parazité a nemoci zlikvidovali všechny lesy, kdyby člověk přírodě, tedy lesům, nepomáhal a přírodu nechránil. Ve skutečnosti příroda, pokud ochranu nutně nepotřebuje, tak je to především ochrana před člověkem, který chce mít přírodu stále stabilní. Proč? Protože stabilní příroda zajišťuje stabilní příjmy z jejích zdrojů! Jen proto je ochoten dávat do ochrany přírody peníze, protože pak je stabilně dostává z ní. Jinak katastrofy, jako jsou vichřice, tornáda, erupce vulkánů a zemětřesení, jsou v přírodě samozřejmé a po miliony let nedílnou součástí a nikomu, kromě člověka, nevadí. Pojem „pomoc přírodě“ jen dokazuje, jak sobecky člověk vidí svět kolem sebe a sám je však jediným živočichem na planetě, který přírodní zákony, které náhodou poznal (viz přísloví a pořekadla), ignoruje. Asi by nejraději zazátkoval sopečné krátery, aby nechrlily nebezpečné předměty a žhavý popel na zahrady a domy, nastavil překážky vichřicím, které stejně vznikají jako důsledek lidské činnosti díky odlesnění rozsáhlých ploch, kde se vytvoří kontinentální klima s prudkými rozdíly teplot ve dne a v noci, plus dlouholeté poruchy globálního klimatu ve velkém. Přímou zbesile vymýšlí projekty a opatření, které ho oddělují a údajně chrání před rozmary planety a stále agresivněji provokuje přírodu přeměnami jejích funkcí s takovou vyzývavostí, která přetrvává jen do nejbližší reakce přírody. Ta, bohužel, nepřichází dost brzy na to, aby člověk pochopil, že je to její odpověď. Zvláště výkyvy globální teploty i ty, které trvají déle než padesát let, ovlivňují představu, že se blíží doba ledová.

Když skutečně nastala tzv. „malá ledová doba“ uprostřed druhého millenia, zanikla většina vinohradů a velká města musela zařít svoje obydlí na vytápění, které způsobilo vyhlazení většiny lesů kolem Prahy a dalších velkých měst. To způsobovalo poruchy klimatu a řetěz pokračoval. V době vyvrcholení malé ledové doby (v 15. století) úplně zanikly v jižním cípu Grónska dvě osady Vikingů, kteří koncem prvního millenia obsadili a zalidnili tuto zem, v době, kdy objevili americký kontinent, když zabloudili v mlze k ostrovu New Foundland. Tehdy bylo moře stále hluboko zamrzlé a rybolov nemožný, palivo z přírody bylo vyčerpáno a mrtvé nebylo kam pochovat, protože zem byla promrzlá. Avšak Eskymáci, žijící v severních

částech pobřeží Grónska, kupodivu přežili, protože byli takovým podmínkám dlouhodobě přizpůsobeni.

Osvědčilo se pravidlo, přesněji řečeno vize: „Chceš-li znát budoucnost, ohlédni se do minulosti“. Proto se naše současná éra stále častěji nazývá dalším meziledovým obdobím, jaká se opakovala v pleistocénu nejméně čtyřikrát a trvala vždy někdy menší, někdy daleko větší řadu millénií. A opět narážíme na další přísloví: „Na této planetě je pouze změna stálá“.

Na různých částech planety se projevují různé formy změn. Ty kratší se projevují v mírných pásmech střídáním obdobími teplých a chladných. Delší tepelné výkyvy byly např. před 5 milenii n.l. v obdobích staršího a mladšího atlantiku, kdy byla na hřebenech Krušných hor (podle Jankovské) roční průměrná teplota 8 °C trvající 2.500 let. V období nejnižších teplot v jedné z posledních ledových dob (před 70.000 lety) údajně došlo k výrazné redukci populace člověka, dále před 2.000 lety naopak panovalo horké klima a konečně nyní, kdy se zdá, že půjde zřejmě o další éru horka. Od roku 1865 po úplném skončení tzv. „malé ledové doby“ nastal prudký vzestup teplot, kdy poslední publikovaný roční průměr roku 1998 dosáhl nejvyšších hodnot za celé millenium. Přesto se v tisku střídají zprávy o prognózách jednou nového zalednění, podruhé katastrofálního sucha, doprovázeného přeměnou přírodních společenstev. Zajímavý, i když varující, je fakt, že vyspělá lidská společnost netvoří žádné strategie řešení proměn přírodních poměrů, spojených s takovými dlouholetými tepelnými výkyvy. Člověk, který dělá první i poslední pro uniformitu poměrů ve všech sférách lidského života a jde proti přírodním zákonům, není schopen včas plánovat a připravovat podmínky pro podobné změny, které podle teplot, jejichž hodnoty, získané z vrtů v grónském ledovci, svědčí o tom, že výkyvy teplot přicházejí často a náhle.

Stále přibývají pochvalné zprávy o tom, jak se člověku daří a bude dařit odtrhnout se od závislosti na přírodě a upravit si svoje životní podmínky podle vlastního přání. To ale platilo do té doby, než nastal bouřlivý vývoj lidské populace. Člověk jako nedílná součást přírody, tedy jeden druh – účastník ekosystému biosféry, se na planetě přemnožil a stále nabývá větší agresivity. U ostatních živých členů tohoto ekosystému platí v tomto ohledu zákon kolísavé rovnováhy, ať vůči fyzikálním, nebo biotickým vlivům prostředí. Formy těchto vztahů jsou různé, od konkurence mezi druhy, až po vztahy dravec-kořist, parazit-hostitel. Proti dravcům našel člověk střílnou zbraň a jedy, proti parazitům léky a umělé odpuzující prostředky. Aby se člověk uživil, zasahoval nejdříve do přírody odlesněním přírodní lesostepi, nebo i souvislých lesů pro získání zemědělských pozemků a pastvin. Snad největší zlom způsobila „vědecko-technická revoluce“ spojená se zaváděním těžké mechanizace do polí a lesů a chemizace, místo původních, biologicky laděných pěstebních opatření či neškodné ruční práce. K tomu připojené industriální pojetí ekonomiky, kde cílem nejsou výrobky, nýbrž peníze a ohledy k zájmům přírody a biosféry jsou úplně potlačeny.

Těžba dřeva holosečí není dosud zakázána a tak stále častěji dochází k výskytu ničivých vichřic. Jakýkoli hrubší zásah do ekosystému plodí vždy poruchy s kalamitními následky a rychlé zalesnění plochy, zpravidla opět monokulturou, nahradí zrušené prostředí pouze částečně, a to až v době zápoje, tj. cca po 20 letech po výsadbě (podle dřeviny a stavu půdy). To se v trendu evoluce lesních dřevin projeví snížením schopnosti vrcholné produkce hmoty zvýšením četnosti pionýrských typů s krátkým věkem, nízkou

produkcí hmoty a časnou plodností, avšak s netečností vůči nepříznivým vlastnostem půdy a stanoviště. Dosud, bohužel, lesnická věda i praxe nepochopila, že na plochách holosečí je nutné napodobit evoluci lesního ekosystému podsadbou pionýrské generace a teprve pak dřevinami vyšších stadií evoluce lesního ekosystému.

Škody způsobené odlesněním se projevují na vodním režimu rozsáhlého území v povodí největší řeky v kraji. Vodní dílo Nagymáros, jenž mělo v panenské oblasti řešit následky, jejichž příčiny vězí v odlesňování a narovnání vodních toků v německé horní části povodí Dunaje, financují Maďaři a Slováci, přestože na záplavách, které se opakují jak v severní, tak i jižní části Německa, nenesou žádnou vinu! Jde tu o daň za zkulturnovanou krajinu.

Příroda a kultura jsou protiklady, mezi kterými se musí tvořit kompromisy. Co se týče lesa, ten si nesmí lidé přivlastňovat a upravovat podle svého. Je to domov rostlin a živočichů, kterým vyhovuje to, čemu člověk říká nepořádek. V těchto podmínkách vzniká na druhy bohatý a prosperující ekosystém. Kulturním opakem je městský park, kde jsou domovem lidé a mají tam svá práva. Profesor Antonín Pfeffer z pražské lesnické fakulty, nám dal kdysi otázku: „Proč a kdy z parku na Smíchově zmizeli slavíci“? Odpověď: „Když se tam začalo hrabat a uklízet listí, stal se park mrtvým lesem, bez krytu pro hnízda, bez červů a hmyzu“.

Karel Kaňák
Arboretum Sofronka
P.O. Box 125
304 25 Plzeň 1
arboretum@sofronka.cz
www.sofronka.cz